

ТВОРЧИСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙ У НАУЦІ ТА ОСВІТІ

Увагу акцентовано на проблемах розуміння сутності сучасного буття науки та усвідомлення її як важливої основи інноваційної системи суспільства. Здійснено філософський аналіз поняття творчості як основного критерію інновації, що характеризує взаємозв'язок філософії, науки та інноваційної діяльності, як логічний результат безпосереднього розвитку науки. Актуальність зазначеної тематики зумовлена конструктивними процесами, які відбуваються в науковому, суспільному, культурному, економічному та політичному житті України та світу. Встановлено, що в нове століття наука входить з новим науковим світоглядом, який формується під впливом сучасних наукових і технологічних новацій і кардинально впливає на зміну дійсності і самої людини.

Ключові слова: інновація, наука, економічний розвиток, продуктивна сила, рефлексія, інноваційна діяльність, філософія науки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У Філософському словнику дається таке означення творчості: «Творчість – процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності». Звідси виходить, що лише завдяки творчій діяльності людей (окремих особистостей) можливий розвиток науки, техніки, мистецтва, освіти, державності і всього іншого. Саме завдяки творчості можливий будь-який прогрес, основою якого можуть бути лише інновації. М.М. Амосов зазначає, що творчість – це створення нових моделей та втілення їх через функціональну активність в матеріальні речі або ж у матеріальні моделі. Формування нової соціально-економічної та політико-правової реальності перебуває у прямій залежності від того, якою мірою ці процеси будуть пронизані стратегією інноваційно-синтезуючої діяльності творчих особистостей, наскільки в них будуть панувати принципи гуманізму, здорової критичності, соціальної свободи, плюралізму думок, високої моральної відповідальності. Особливе місце в цих процесах має відводитися активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому.

Переважає більшість науковців вважають, що інноваційність є загальною властивістю, яка притаманна культурі, суспільству в цілому і окремим її складовим. Здатність суспільного організму відобра-

Розділ третій. Філософські проблеми науки і освіти

жати дійсність, трансформувати дії та вносити елемент новизни історично формується у людській культурі у тісному взаємозв'язку з його адаптивною можливістю, що вирішує проблеми, які безпосередньо постають перед людиною і суспільством. Інновації як важлива складова суспільної системи, що еволюціонує, є механізмом перетворень, який створює передумови для соціокультурних змін різного масштабу, залежить безпосередньо від людської здатності до творчості і можливостей суспільства приймати або адаптувати результати цієї творчості.

Основні передумови виникнення та розвитку інновацій: зростання і ускладнення потреб людини, родини, суспільства, що змушують здійснювати винаходи все більш нових та ефективних засобів задоволення визначеного ряду потреб; постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне) привносить нові зміни подій і явищ суспільного буття. Людина змушена використовувати всі свої сили та досвід для того, щоб адаптуватися до змін, встояти у конкурентній боротьбі. Кожній окремій особистості і, разом з тим, суспільству зокрема, необхідно постійно розвиватися, бути креативними, тому що консервативна частина суспільного організму приречена на поразку в боротьбі за існування і розвиток.

Разом з тим, слід зауважити, що зміст терміну «інновація» ще не став надбанням спеціального аналізу у філософських наукових дослідженнях, а сама дефініція цього поняття відсутня у довідковій літературі. У різноманітних варіантах експлікації даного аспекту чітко фіксується прив'язка до предметних галузей конкретних наук. Терміни «новація», «інновація», «нововведення» широко використовуються у повсякденній практиці і нерідко ототожнюються, хоча дещо різняться за своєю сутністю. Ці терміни об'єднує те, що вони відображають розвиток, оновлення на основі творчої активності особистості. Даний взаємозв'язок та наявна взаємозалежність є предметом окремого наукового дослідження, яке є вельми актуальним наразі. Загалом, важливим аспектом розуміння сутності буття науки є усвідомлення її як важливого первісного елементу – основи всієї інноваційної системи суспільства. В цю систему входить не тільки наука, але й техніка, технології, виробництво, збут та споживання різноманітних товарів та послуг, які продукуються суспільством. Сучасні високорозвинені держави мають за основу свого існування і розвитку не просто економіку, а інноваційну економіку, в межах якої виробництво товарів і послуг істотною мірою залежить від систематичного використання наукових знань.

Відомим є той факт, що наука, в тому числі й фундаментальна, взаємопов'язана з обслуговуванням потреб і задач розвитку економіки, і саме цей фактор робить науку досить коштовною для утримання. Таким чином, від науковців чекають креативних та ефективних результатів досліджень, які здатні були б задовольнити потреби суспільства сьогодні і зараз. Конституально, дане дослідження частково відноситься до нового і необхідного для сучасної філософської думки напрямку – праксеології науки. Адже питання про наявність в країні інноваційної економіки являється визначальним для її розвитку.

Відношення до науки як до джерела інновацій є найважливішим критерієм оцінки ефективності економічних вчень та політичних програм, а також діяльності уряду. Саме таке відношення є пріоритетним фактором національного розвитку та обов'язковою умовою практики соціальних перетворень, які відповідають сучасному історичному етапу світової глобалізації. Про інновації, їх структуру, походження та специфіку на сьогоднішній день написано досить багато. Але, разом з тим, недостатньо уваги приділяється, як правило, самому необхідному для філософії виміру – рефлексії поняття «інновація», яка здатна розкрити її місце і роль у суспільному розвитку через усталені категоріальні схеми філософської методології, а не лише загальнонаукової чи економічної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістовними та актуальними є дослідження С.А. Лебедева и Ю.А. Ковиліна «Філософія науково-інноваційної діяльності», у якому автори аналізують поняття «інновація» з точки зору філософії науки, яка є головним інструментом у пізнанні науки як феномену, результатом якого є народження інновацій. Сучасний філософ науки А.А. Осанов у своїй праці «Історія і філософія науки» також наголошує на тому, що наука є продуктивною силою для створення інновацій, які є головним рушієм щодо соціально-економічного розвитку суспільства.

Метою даної статті є визначення взаємозв'язку філософії, науки, інноваційної діяльності та її творчого начала, як логічного результату безпосереднього розвитку науки. Риторика даного дослідження пропонує філософське бачення ролі творчого начала у формуванні та вирішенні проблеми інновацій. Важливим завданням в умовах сьогодення є визначення можливостей цього взаємозв'язку (філософія, наука, творчість, інновація) та реалізація взаємодії їх основних принципів.

В даній статті наука розглядається як соціокультурний феномен, як результат творчої діяльності людини, як система філософських категорій, що допомагає розкрити багатоманітні ціннісні смисли проблеми інновації, яка є логічним результатом будь якого наукового пізнання. Отже, проблему інновацій варто розглядати з точки зору філософії творчості. В умовах сучасного соціально-економічного розвит-

ку нашої країни дане питання є вельми актуальним і потребує переосмислення. Адже саме наука, як результат творчої діяльності людини дає можливість здійснити прорив і вибір щодо того, по який бік межі зайняти позицію: залишитися в тенетах «старих і звичних» наукових досліджень чи зробити крок у невизначене інноваційне майбутнє, основою якого є сучасна інноваційна освіта.

Пріоритет соціальних завдань, які ставляться суспільством перед наукою, пов'язують із підвищенням ролі науки в соціумі. У цьому зв'язку питання інноваційного розвитку вимагає обґрунтування правочинності твердження про інновацію як продукт наукової діяльності. Варто зазначити, що основні складові сучасного інноваційного процесу виокремлюються у вигляді: ідеї-інвестиції – інновації, де ідея відноситься до теоретичного розділу філософії, інвестиція – до практичної філософії, а інновація – до творчого розділу філософії, тому що створювати і втілювати в життя задумане є процес творчий. Наприклад, в Античності процес творчості та мистецтва визначався терміном «техне», який не тільки вказував на процес створення, але і технологію в цілому, а також на потенційну можливість творіння нового.

Відомим є той факт, що витoki сучасної філософії інновацій закладені в класичній теорії філософії. Саме філософія Платона і Аристотеля, як вчителя і учня, була джерелом сучасного філософського знання, проблематика ідей Платона і форм Аристотеля має безпосереднє відношення до науки в цілому та до інноваційної діяльності зокрема. В ХХ ст. наука починає активно проникати в різні сфери управління соціальними процесами. В.М. Вандишев зазначає, що особливу роль тут відіграє природничонаукове пізнання, диференціація і інтеграція наук [1, с. 96]. Наукове пізнання впливає на інноваційні зміни у владі, яка більш ретельно вибирає той чи інший шлях соціального розвитку. Таким чином здобуває ще одну функцію – соціальної сили. При цьому її світоглядна функція та творче начало лише посилюється [6, с. 135].

Відомим є той факт, що у творчій діяльності загалом важливі не лише творче мислення та уява, але і підсвідомість та набутий раніше досвід. Український дослідник Б.Новіков, аналізуючи категоріальний статус цього поняття, з'ясовує його відмінність від суміжних понять «розвиток» та «креативність», поділяючи в цілому позицію тих, хто розуміє під креативністю переважно психологічний аспект нестандартного мислення і діяльності. Він справедливо наголошує, що творчість виступає не лише у значенні індивідуально-психологічної самодіяльності суб'єкта, але й у суспільно – узагальненому об'єктивованому вигляді. Такий погляд на сутність творчості надає проблемі свободотворення праксеологічного вияву, що має винятково важливе значення в контексті реального діяльного розуміння можливостей людини і людства в цілому впливати на умови свого існування. Творчість, підкреслює Б.Новіков, є діяльність створення, освоєння і використання «культурної культури», процес, «двоєдиними моментами якого є творчість свободи і свобода творчості» [4, с.164]. Творча діяльність, як акт вільного волевиявлення особистості, апріорі передбачає досягнення унікального результату. Людина, яка творить – це, перш за все, людина вільна, бо творець, передусім, повинен мати свободу в пошуку та визначенні засобів досягнення мети. Адже без вільного вибору засобів мета виступає у вигляді невизначеного ідеалу, до якого можна прагнути та не мати можливості для його реалізації. Результативність розвитку творчого потенціалу особистості, безумовно, залежить від меж відповідної свободи та внутрішньої (психологічної, емоційної, художньо-творчої) розкритості людини. У сучасних умовах свободу варто розглядати і як фактор творчої діяльності, і як важливий засіб формування духовно багатой, творчої, по-справжньому вільної сучасної інноваційної особистості. За таких умов докорінному перегляду піддаються всі аспекти наукової практики. Постає нове розуміння місця наукового знання в культурі. З'явилися експерти, які переконують, що у ХХІ сторіччі наукове знання – це не лише величезна продуктивна сила, інструмент влади, а й своєрідний інструмент зброї масового знищення, яким людина недосконало володіє в силу відсутності адекватної освіти в цій галузі.

Слід зазначити, що ці зміни були зафіксовані філософами ще на початку ХХ століття, коли почалось осмислення ролі науки і техніки у суспільстві. Переступивши поріг ХХІ століття і всебічно оцінюючи досягнення науково-технічного прогресу, як уважають провідні філософи науки та освіти, негативні явища, пов'язані з попереднім розвитком науки і технологій можуть бути частково пом'якшені, а в багатьох випадках повністю подолані, проте лише за допомогою раціонального соціально й економічно орієнтованого застосування нових творчих результатів в науці, що є основою високих і наукоємних технологій.

Філософія дає можливість осмислити всі ці сутнісно важливі аспекти та сформувати основні сучасні світоглядні проблеми людства, які є результатом тісних взаємовідносин філософії, науки, творчості та інноваційного розвитку. Вирішенням таких проблем повинна займатися наука як посередник між людиною та суспільством – філософією, освітою та інновацією. Однак, подібні зміни функцій науки викликають питання відносно її майбутнього розвитку і ролі в житті суспільства.

Як висновок, можна стверджувати, що матеріал викладений у статті – це лише частина дослідження, яке наразі є вельми актуальним. Воно зорієнтоване на філософську методологію щодо

Розділ третій. Філософські проблеми науки і освіти

пізнання проблеми інновацій. Головною метою даної статті було показати в якому напрямку необхідно рухатися сучасним дослідникам, для того щоб не втратити ні філософської раціональності, ні здорового глузду в осмисленні такого важливого феномену культури, як інноваційна діяльність.

Потрібно зазначити, що саме у творчості – виправдання людини, визначальний крок на шляху її сходження до трансцендентного. ХХ століття було відзначене зміною цінностей, приниженням цінності особистості, безвідповідальністю. Однак є сподівання на подолання чи, принаймні, пом'якшення глобальної кризи, яке має здійснитись шляхом радикальної, внутрішньої трансформації людини та її поступовим сходженням до того вищого рівня свідомості й зрілості, котрий має взаємоузгоджувати поняття свободи особистості та її відповідальності. Сьогодні наше суспільство відчуває колосальну потребу у людях вільних, ініціативних, творчих, тому важко не погодитись зі словами Еріха Фромма, який зазначав: «Я вірю в здатність людини до самовдосконалення, та сумніваюся, чи зможе вона досягти мети, якщо невдовзі не прокинеться» [6, с. 70]. Отже, сучасна наука з новим науковим світоглядом формується під впливом творчості, як основного елементу сучасних науково-технологічних революцій, і кардинально змінює дійсність і саму людину.

Література:

1. Вандышев В.Н. Философский анализ дифференциации естественнонаучного познания. – К.: Выща школа. Головное издательство, 1989. – 175 с.
2. Лебедев С. А. Современная философия науки. Дидактические схемы и словарь. – М.-Воронеж: МПСИ, МОДЭК, 2010. – 384 с.
3. Лебедев С.А. Философия научного познания: основные концепции. – М.: Издательство Московского психолого-социального университета, 2014. – 272 с.
4. Новиков Б.В. Творчество и философия. – К.: Изд-во при Киев. гос. ун-те, 1989. – 193 с.
5. Социальная динамика современной науки / Под ред. В.Ж. Келле. М., 1995. – 319 с.
6. Фромм Э. Искусство любить // Кредо. – Спб.: Азбука-классика, 2005.